

MEHNAT IQTISODIYOTI VA INSON KAPITALI

ISSN: 3030-3117

<https://laboreconomics.uz/>

QASHQADARYO VILOYATIDA XIZMATLAR SEKTORINING RIVOJIDA MEHNAT RESURLARINING AHAMIYATI

Djurayev Olimjon Narkulovich

Qarshi davlat universiteti

mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada Qashqadaryo viloyatida xizmatlar sektori rivojlanishida mehnat resurslaridan foydalanishning o'рни tahlil qilingan. Tadqiqot rasmiy statistik ma'lumotlarga tayangan holda tavsifiy-statistik, qiyosiy va tizimli tahlil usullarida amalga oshirildi. Natijalarga ko'ra, 2022-yil oxirida viloyatda mehnat resurslari 1817,5 ming kishini tashkil etib, band aholi ularning 67,1 foizini, iqtisodiy faol bo'lmagan aholi 26,2 foizini egalladi, ishsizlik darajasi 9,0 foizga teng bo'ldi; doimiy aholi soni 2025-yilga kelib, 3716949 kishiga yetdi. Bugungi agrar sohadagi modernizatsiya natijasida bo'sh qolgan ishchi kuchini xizmatlar sektori o'zlashtirishi mumkinligi ko'rsatib berilgan. Maqolada iltalab xizmatlarni rivojlantirish, norasmiy bandlikni rasmiylashtirish va hududiy dasturlarni ishlab chiqishga doir takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: xizmatlar sektori, mehnat resurslari, mehnat unumdorligi, bandlik, ishsizlik, norasmiy bandlik, xufiyona iqtisodiyot, o'zini-o'zi band qilish.

ЗНАЧЕНИЕ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В РАЗВИТИИ СФЕРЫ УСЛУГ В КАШКАДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Джураев Олимжон Наркулович

самостоятельный соискатель

Каршинского государственного университета

Аннотация. В статье анализируется роль использования трудовых ресурсов в развитии сферы услуг Кашкадарьинской области. Исследование базируется на официальных статистических данных с применением методов описательной статистики, а также сравнительного и системного анализа. Установлено, что по состоянию на конец 2022 года численность трудовых ресурсов региона составляла 1817,5 тыс. человек; из них 67,1% были заняты, 26,2% — экономически неактивны, а уровень безработицы составил 9,0%. К 2025 году численность постоянного населения достигла 3 716 949 человек. В статье показано, что сфера услуг обладает потенциалом для поглощения рабочей силы, высвобождаемой в результате продолжающейся модернизации аграрного сектора. Кроме того, предложены рекомендации по развитию наукоемких услуг, легализации неформальной занятости и разработке программ регионального развития.

Ключевые слова: сектор услуг, трудовые ресурсы, производительность труда, занятость, безработица, неформальная занятость, теневая экономика, самозанятость.

THE IMPORTANCE OF LABOR RESOURCES IN THE DEVELOPMENT OF THE SERVICES SECTOR IN KASHKADARYA REGION

Djurayev Olimjon Narkulovich

Independent researcher of Karshi State University

Abstract. This article analyzes the role of labor resource utilization in the development of the service sector in the Kashkadarya region. The study employs descriptive-statistical, comparative, and systemic analysis methods, drawing upon official statistical data. The findings indicate that, as of the end of 2022, the region's labor resources totaled 1,817.5 thousand people; of these, 67.1% were employed, 26.2% were economically inactive, and the unemployment rate stood at 9.0%. By 2025, the permanent population had reached 3,716,949. The article demonstrates that the service sector has the potential to absorb the labor force becoming available as a result of the ongoing modernization of the agricultural sector. Furthermore, it offers recommendations for developing knowledge-intensive services, formalizing informal employment, and formulating regional development programs.

Keywords: services sector, labor resources, labor productivity, employment, unemployment, informal employment, shadow economy, self-employment.

Kirish

Xizmatlar sektorida mehnat resurslaridan foydalanishning hozirgi holati zamonaviy iqtisodiyotning eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda ko'plab mamlakatlarda xizmatlar sohasi yalpi ichki mahsulotning asosiy qismini shakllantirib, band aholining katta qismini o'zida jamlamoqda. Shu bois mehnat resurslaridan samarali foydalanish, ularni to'g'ri taqsimlash va boshqarish masalalari iqtisodiy rivojlanishning muhim omiliga aylanmoqda. Xizmatlar sektorida mehnatning o'ziga xos xususiyatlari — ya'ni xizmatlarning moddiy emasligi, ishlab chiqarish va iste'molning bir vaqtda sodir bo'lishi, inson omilining ustuvorligi — ushbu yo'nalishning dolzarbligini yanada kuchaytiradi.

Mazkur masalaning dolzarbligi, avvalo, xizmatlar sektorining jadal kengayib borishi va mehnat bozorida yangi talablarning shakllanishi bilan izohlanadi. Raqamli texnologiyalar, gig-iqtisodiyot, masofaviy mehnat va platforma bandligi kabi yangi shakllarning paydo bo'lishi mehnat resurslaridan foydalanish mexanizmlarini tubdan o'zgartirmoqda[5]. Shu bilan birga, xizmatlar sohasida yuqori malakali kadrlar, kommunikativ ko'nikmalarga ega xodimlar va innovatsion fikrlash talab qilinmoqda. Bu esa mehnat resurslarini qayta tayyorlash va ularning sifatini oshirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Xizmatlar sektorida mehnat resurslaridan foydalanishning muhimligi uning iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta'siri bilan belgilanadi. Ushbu sohada mehnat unumdorligi ko'pincha xizmat sifati, mijozlar qoniqishi va xizmat ko'rsatish tezligi bilan baholanadi. Mehnat resurslaridan oqilona foydalanish orqali xizmatlar hajmini kengaytirish, xarajatlarni kamaytirish va raqobatbardoshlikni oshirish mumkin. Ayniqsa, xizmatlar sohasida inson kapitali asosiy resurs bo'lib, uning samarali boshqarilishi butun tarmoq rivojlanishini belgilaydi.

Mazkur yo‘nalishning ahamiyati ijtimoiy jihatdan ham katta. Xizmatlar sektori yangi ish o‘rinlarini yaratishning asosiy manbalaridan biri bo‘lib, aholining turmush darajasini oshirish, daromadlarni ko‘paytirish va ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu sohada bandlikning moslashuvchan shakllari — qisman bandlik, masofaviy ish, o‘zini o‘zi band qilish — keng tarqalgan[5] bo‘lib, bu aholining turli qatlamlari uchun mehnat bozorida ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Xizmatlar sektorida mehnat resurslaridan foydalanishning mohiyati — bu mavjud ishchi kuchidan maksimal darajada samarali foydalanish, ularning bilim, ko‘nikma va tajribasini xizmat ko‘rsatish jarayoniga yo‘naltirish hamda iqtisodiy natijalarni oshirishdan iborat. Bu jarayon mehnatni tashkil etish, ish vaqtini boshqarish, kadrlarni tanlash va joylashtirish, malaka oshirish va motivatsiya tizimini shakllantirish kabi elementlarni o‘z ichiga oladi [10]. Zamonaviy sharoitda bu jarayonlar raqamli texnologiyalar va boshqaruvning innovatsion usullari bilan chambarchas bog‘liq holda amalga oshirilmoqda.

Mazmunan esa xizmatlar sektorida mehnat resurslaridan foydalanish quyidagi asosiy yo‘nalishlarni qamrab oladi: mehnat resurslarini rejalashtirish va prognozlash, ularni tarmoqlar va hududlar bo‘yicha taqsimlash [6,7], kasbiy tayyorgarlik va qayta tayyorlash [8, 9], mehnat unumdorligini oshirish, xizmat sifatini nazorat qilish hamda xodimlarni rag‘batlantirish tizimini takomillashtirish. Shu bilan birga, xizmatlar sektorida mijozga yo‘naltirilgan yondashuv, innovatsiyalarni joriy etish va xizmatlarni individuallashtirish ham muhim o‘rin tutadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida milliy iqtisodiyot arxitekturasini tubdan o‘zgartiruvchi misli ko‘rilmagan darajadagi institutsional va tarkibiy islohotlar jarayoni boshlandi. «Yangi O‘zbekiston» taraqqiyotining konseptual modeli doirasida bozor mexanizmlarini erkinlashtirish, xususiyl sektor ulushini tubdan oshirish, investitsiya muhitini yaxshilash va tadbirkorlik tashabbuslarini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash ustuvor vazifalar etib belgilandi. Ushbu islohotlar mehnat bozorining ishlashiga bevosita va chuqur ta‘sir ko‘rsatib, bandlik tuzilmasini qayta shakllantirmoqda va mehnat resurslarining yuqori qo‘shilgan qiymatga ega tarmoqlar tomon mobilligini rag‘batlantirmoqda.

Ushbu yangi iqtisodiy voqelikda xizmatlar sohasi shunchaki yordamchi tarmoq emas, balki modernizatsiyaning fundamental lokomotivi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Postindustrial o‘tish sharoitida xizmatlar sektori ish o‘rinlarining asosiy generatori vazifasini o‘z zimmasiga oladi, an‘anaviy tarmoqlardan bo‘shatilayotgan xodimlarni ish bilan ta‘minlaydi, innovatsiyalarni rag‘batlantiradi va iqtisodiyotning tashqi shoklarga nisbatan umumiy barqarorligini oshiradi. Tarixan qudratli agrar sektor, neft-gaz sanoati va foydali qazilmalar qazib olish bilan bog‘liq bo‘lgan mintaqa — Qashqadaryo viloyati uchun xizmatlar sohasini rivojlantirish o‘ta muhim strategik ahamiyat kasb etadi. Resurslardan foydalanishning ekstensiv modelidan bilimlar, texnologiyalar va sifatli xizmat ko‘rsatishga asoslangan intensiv modelga o‘tish

inson kapitalining rolini chuqur qayta ko‘rib chiqishni talab qiladi. Har qanday tarmoqda mehnat resurslaridan foydalanishni tahlil qilish mintaqaning demografik poydevorini chuqur tushunmasdan turib mumkin emas. Inson omili iqtisodiy nazariyaning markaziy kategoriyasi bo‘lib, ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatishning asosiy resursi sifatida namoyon bo‘ladi. Qashqadaryo viloyati yuqori demografik dinamika bilan ajralib turadi, bu noyob iqtisodiy afzalliklarni (demografik dividend) ham, juda ko‘p yangi ish o‘rinlarini yaratish zarurati bilan bog‘liq jiddiy ijtimoiy chaqiriqlarni ham keltirib chiqaradi.

Mohiyat jihatidan, mehnat samaradorligi va bandlikning xizmatlar sektoridagi iqtisodiy natijalarga ta‘siri mehnat resurslaridan foydalanish darajasi, xizmatlar hajmi va iqtisodiy o‘sinh o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ifodalaydi. Nazariy jihatdan bu bog‘liqlik ishlab chiqarish funksiyalari va mehnat unumdorligi ko‘rsatkichlari orqali tavsiflanadi [1,2]; uni miqdoriy baholash uchun Okun qonuni kabi yondashuvlar va ekonometrik usullar qo‘llanilishi mumkin [3,4]. Mazkur maqolada tadqiqot tavsifiy-statistik tahlil bilan cheklangan, ekonometrik baholash esa keyingi tadqiqotlar uchun yo‘nalish sifatida qoldirilgan.

Tadqiqot savoli: Qashqadaryo viloyatida aholi sonining o‘sishi va qishloq xo‘jaligidagi modernizatsiya sharoitida xizmatlar sektori mehnat resurslarini qay darajada o‘zlashtira oladi? Tadqiqot farazi: xizmatlar sektori past kapital sig‘imi va moslashuvchanligi tufayli bo‘shab chiqayotgan ishchi kuchini o‘zlashtirishda asosiy bufer vazifasini bajaradi, biroq bunda bandlik sifati va mehnat unumdorligi muhim cheklovchi omil bo‘lib qoladi. Maqsad: viloyat mehnat resurslarining holatini xizmatlar sektori rivojlanishi bilan bog‘liq holda baholash va bandlik sifatini oshirishga doir takliflar ishlab chiqish. Vazifalar: (1) viloyatda mehnat resurslari va ularning tarkibini tahlil qilish; (2) agrar sohadagi tarkibiy o‘zgarishlarning bandlikka ta‘sirini asoslash; (3) xizmatlar sektorining «ijtimoiy amortizator» sifatidagi rolini baholash; (4) amaliy takliflar va ularning baholash indikatorlarini belgilash.

Ilmiy yangilik: maqolada mehnat resurslarining demografik, tarmoqlararo va hududiy jihatlari Qashqadaryo viloyati misolida yagona tahliliy sxemaga (1-rasm) birlashtirilgan hamda xizmatlar sektorining ijtimoiy amortizator vazifasi o‘lchanadigan indikatorlar tizimi orqali asoslangan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Mehnat resurslari va iqtisodiy o‘sinh o‘rtasidagi bog‘liqlikning nazariy asosi Solow modeli [1] va Kobb–Duglas ishlab chiqarish funksiyasi [2] bilan bog‘liq: bu yondashuvlarda mehnat kapital bilan birga ishlab chiqarishning asosiy omili sifatida qaraladi, o‘sinh esa mehnat unumdorligi va texnologik taraqqiyotga bog‘lanadi. Ularning cheklovi shundaki, yondashuvlar yalpi darajada qurilgan bo‘lib, xizmatlar sektorining o‘ziga xosligini — moddiy emaslik, ishlab chiqarish va iste‘molning bir vaqtdaligi, inson omilining ustuvorligini — hisobga olmaydi. Okun [3] ishsizlik va ishlab chiqarish hajmi o‘rtasidagi empirik bog‘liqlikni ko‘rsatgan, Jordà [4] esa iqtisodiy shoklarga

javob dinamikasini baholashning lokal proyeksiyalar usulini taklif etgan; bu ishlar bandlik va natija o'rtasidagi bog'liqlikni o'lchash vositalarini beradi, biroq hududiy xizmatlar bozori uchun bevosita natija bermaydi. Lyuis [11] ortiqcha qishloq mehnatining zamonaviy tarmoqlarga o'tishi nazariyasini asoslagan, bu esa agrar modernizatsiya sharoitida bo'shab chiqayotgan ishchi kuchining yo'nalishini tahlil qilishga mos keladi. Baumol [12] xizmatlar sektorida mehnat unumdorligi sekin o'sishini va shu sababli mehnat ulushi ortib borishini ko'rsatgan, bu xizmatlar bandligining kengayishi bilan unumdorlik o'rtasidagi ziddiyatni ochib beradi.

O'zbekistonlik olimlardan Q.X.Abdurahmonov (Mehnat iqtisodiyoti), Sh.R.Xolmo'minov, N.T.Shoyusupova, I.A.Bakiyeva (Mehnatni tashkil etish va boshqarish), X.X.Abduramanov, N.U.Arabov, N.K.Zokirova, G.Q.Abduraxmonova (Inson resurslarini boshqarish) kabi olimlar mehnat iqtisodiyoti, bandlik, mehnat bozori, mehnat samaradorligi, mehnat unumdorligi va raqamli mehnat munosabatlarini rivojlantirish jihatlarini o'rganishgan. A.B.Xayitov, S.B.G'oyipnazarov (Rekrutment), A.B.Irmatova va Z.G.Shakarovlar mehnat resurslarini boshqarish, mehnat bozori va uning infratuzilmasi, aholi bandligi, inson resurslarini boshqarish, xodimlar motivatsiyasi, bandlik sifati hamda raqamli iqtisodiyotda mehnat munosabatlarini tadqiq etgan. Muallifning o'z ishlarida mehnatni tashkil etishning nazariy asoslari [10], ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish [6,7] hamda kadrlarni mehnatni oqilona tashkil etishga tayyorlash [8,9] masalalari yoritilgan.

Ko'rib chiqilgan manbalar doirasida mehnat resurslaridan foydalanish masalalari asosan umumiy yoki respublika darajasida yoritilgan; Qashqadaryo viloyatida agrar modernizatsiya natijasida bo'shab chiqayotgan ishchi kuchini xizmatlar sektori orqali o'zlashtirish masalasi yetarlicha o'rganilmagan. Muallifning pozitsiyasi: xizmatlar sektori bandlik hajmini oshirish bilan birga bandlik sifati va unumdorligini ham o'stirishi shart. Mazkur maqola shu tadqiqot bo'shlig'ini to'ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda bilishning analiz va sintez, umumlashtirish, qiyosiy tahlil, statistik guruhlash va dinamik qatorlarni tahlil qilish usullaridan, shuningdek, tarixiylik, o'zaro aloqadorlik va tizimlilik tamoyillaridan foydalanildi. Ma'lumot manbalari: Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi statistik ma'lumotlari, me'yoriy-huquqiy hujjatlar (PQ-389-son qaror) hamda xalqaro tashkilot hisoboti [5]. Tahlil davri: viloyat mehnat bozori ko'rsatkichlari bo'yicha 2022-yil oxiri, aholi soni bo'yicha 2024- va 2025-yillar, respublika ko'rsatkichlari bo'yicha 2024-yil. Ko'rsatkichlar quyidagicha hisoblandi: band aholi (ishsizlar, iqtisodiy faol bo'lmagan aholi) ulushi — tegishli guruh sonining mehnat resurslari soniga nisbati; ishsizlik darajasi — ishsizlar sonining iqtisodiy faol aholiga (band aholi va ishsizlar yig'indisiga) nisbati. Turli yillarga tegishli ko'rsatkichlar o'zaro bevosita solishtirilmaydi; bu tahlilning cheklovi sifatida alohida qayd etiladi.

Tahlil va natijalar

Umuman O'zbekistonda va xususan Qashqadaryo viloyatida aholining tabiiy harakati mehnat resurslarini takror ishlab chiqarish jarayonlarini belgilovchi asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil 1-yanvar holatiga Qashqadaryo viloyatining jami doimiy aholisi 3560,6 ming kishiga yetdi, shundan 1 756,4 ming nafari ayollar va 1804,2 ming nafari erkaklardir. Ushbu ko'rsatkich 2023-yilning 1-yanvar holatiga nisbatan 2,2 foizga oshgan. 2025-yilning 1-yanvariga kelib doimiy aholi soni 3716949 kishiga yetdi, bu 2024-yil boshiga nisbatan ortganini ko'rish mumkin. Aholi sonining bunday o'sishi mintaqaviy mehnat bozori har yili mehnatga layoqatli yoshga kirayotgan o'n minglab yoshlar bosimini boshdan kechirishini anglatadi.

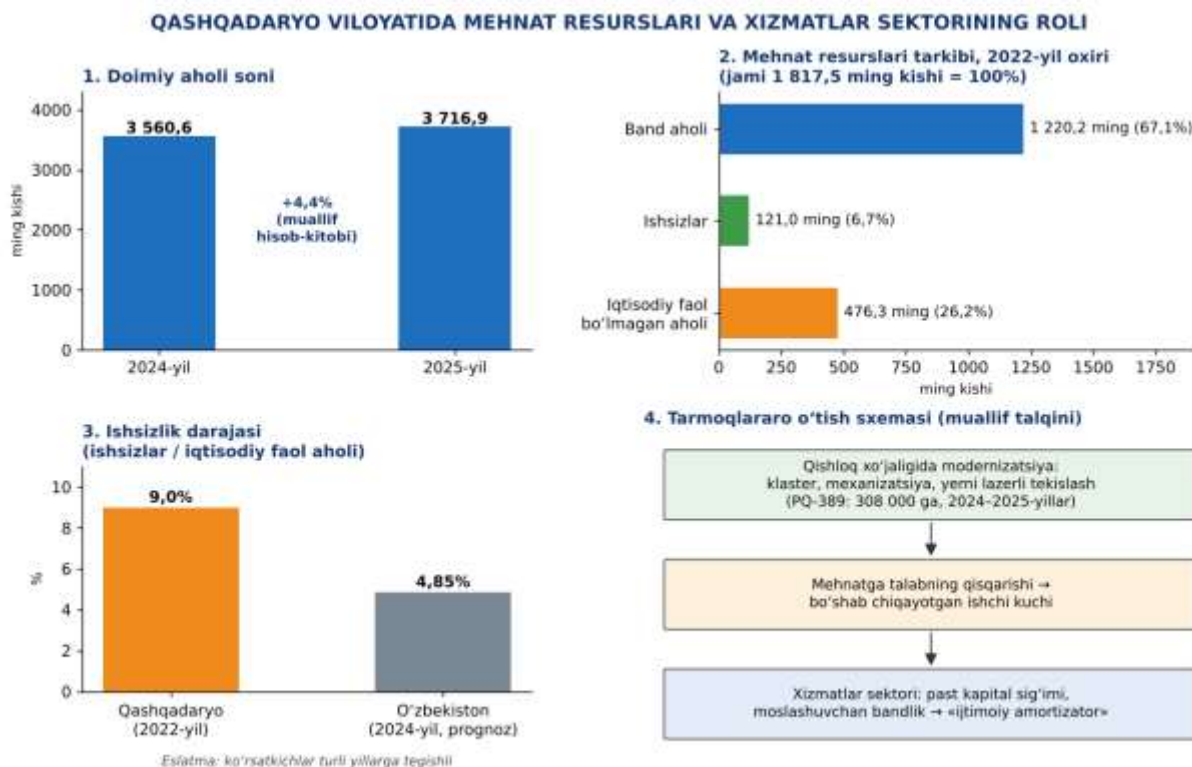
Ushbu bosim ko'lamini tushunish uchun mehnat bozori ko'rsatkichlariga murojaat qilish kerak. 2022-yil oxiriga kelib viloyatda mehnat resurslari soni 1817,5 ming kishini tashkil etgan, shundan band aholi 1220,2 ming kishi (67,1 foiz), ishsizlar 121,0 ming kishi (6,7 foiz), iqtisodiy faol bo'lmagan aholi 476,3 ming kishi (26,2 foiz) bo'lgan. Iqtisodiy faol aholi (band aholi va ishsizlar) 1341,2 ming kishini tashkil etib, ishsizlik darajasi uning 9,0 foizini tashkil etgan (121,0 / 1341,2). Butun O'zbekiston bo'yicha 2024-yilda jami band bo'lganlar soni 14,26 million kishiga yetganligini hisobga olsak, viloyatda ishsizlik darajasining respublika darajasidan yuqoriligi mehnat bozoridagi bosimdan dalolat beradi.

An'anaviy tarmoqlardagi tarkibiy qayta qurish jarayonlari demografik bosimni kuchaytirishi mumkin. Uzoq vaqt davomida mintaqada malakasiz ishchi kuchini o'zlashtirgan qishloq xo'jaligi hozirda modernizatsiya bosqichidan o'tmoqda. Klaster tizimini joriy etish, jarayonlarni mexanizatsiyalash va sug'oriladigan yerlarni lazerli tekislash dasturlari (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Qashqadaryo viloyatini 2024-2025-yillarda kompleks ijtimoiy-ijtimoiy rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-389-son qarorga muvofiq, 2024-2025-yillarda viloyatda 308 000 gektar yer tekislanishi rejalashtirilgan) agrar sohada mehnatga talabning qisqarishiga olib kelishi mumkin. Bunda bo'shab chiqqan ishchi kuchini tezkor o'zlashtirish zarur bo'ladi: bitta ish o'rni yaratish uchun nisbatan past kapital sig'imi talab qiladigan va moslashuvchan xizmatlar sohasi viloyat iqtisodiyoti uchun asosiy bufer vazifasini o'tashi mumkin (bu Lyuis yondashuvi [11] bilan mos keladi). Shu ma'noda xizmatlar sohasi kambag'allik va ijtimoiy keskinlik ortishining oldini oluvchi «ijtimoiy amortizator» funksiyasini bajaradi.

1-rasmda viloyatda mehnat resurslari, demografik jarayonlar va xizmatlar sektorining o'zaro bog'liqligi ko'rsatilgan. Rasm viloyat mehnat bozorining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash imkonini beradi.

Birinchidan, aholi soni 2024-yildan 2025-yilgacha 4,4 foizga ko'paygan, bu mehnat taklifining ortishiga olib keladi. Bir tomondan bu «demografik

dividend» — katta ishchi kuchi zaxirasi bo'lsa, ikkinchi tomondan yetarli ish o'rinlari yaratilmasa ishsizlik va ijtimoiy keskinlik xavfini oshiradi.

Manba: Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari. Ulushlar mehnat resurslariga nisbatan hisoblangan.

1-rasm. Qashqadaryo viloyatida mehnat resurslari va xizmatlar sektorining roli

Manba: Statistika agentligi ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitoblari (aholi soni — 2024- va 2025-yillar; mehnat resurslari — 2022-yil oxiri; respublika ko'rsatkichlari — 2024-yil). Ulushlar mehnat resurslariga nisbatan hisoblangan.

Ikkinchidan, mehnat bozori tarkibi. Mehnat resurslarining 67,1 foizini band aholi, 6,7 foizini ishsizlar, 26,2 foizini iqtisodiy faol bo'lmagan aholi tashkil etadi. Iqtisodiy faol bo'lmagan aholining to'rtidan bir qismidan ko'prog'ini tashkil etishi mehnat resurslaridan foydalanish hali to'liq emasligini ko'rsatadi va bandlikni oshirishga qaratilgan choralarni kuchaytirish zarurligini bildiradi.

Uchinchidan, hududiy farqlar. Viloyatda ishsizlik darajasi (2022-yil, 9,0%) respublika bo'yicha prognoz qiymatdan (2024-yil, 4,85%) yuqori. Ko'rsatkichlar turli yillarga tegishli bo'lgani uchun bu xulosa dastlabki xarakterga ega; bir xil yil bo'yicha taqqoslash tahlil aniqligini oshiradi.

To'rtinchidan, qishloq xo'jaligidagi modernizatsiya (mexanizatsiya, klaster tizimi, texnologik yangilanish) mehnat unumdorligini oshirsa-da, agrar sohada mehnatga talabni qisqartirib, tarkibiy ishsizlik xavfini yuzaga keltirishi mumkin va boshqa tarmoqlarda ish o'rinlari yaratishni talab qiladi.

Beshinchidan, xizmatlar sektori ortiqcha ishchi kuchini o'zlashtirib, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashi mumkin (muallif talqini). Past kapital sig'imi va yuqori moslashuvchanlik tezkor ish o'rinlari yaratishga imkon beradi. Biroq Baumol [12] ta'kidlaganidek, xizmatlarda unumdorlik o'sishi sekinroq bo'lishi mumkin, shu sababli bandlik kengayishi sifat ko'rsatkichlari (ish haqi, rasmiylik, unumdorlik) bilan birga baholanishi lozim.

Xulosa

Tahlil natijalari Qashqadaryo viloyatida mehnat resurslaridan foydalanishda tarkibiy o'zgarishlar bosqichi boshlanganini ko'rsatadi: aholi soni tez o'sib (2024–2025-yillarda 4,4 foiz), mehnat resurslarining 26,2 foizi iqtisodiy faol emas, ishsizlik darajasi 5.9 foizni (2024-yil) tashkil etdi, qishloq xo'jaligidagi modernizatsiya esa mehnatga talabni qisqartirishi mumkin. Bunday sharoitda past kapital sig'imli va moslashuvchan xizmatlar sektori bo'shab chiqayotgan ishchi kuchini o'zlashtirishda asosiy bufer vazifasini bajarishi mumkin; viloyat bo'yicha aholi jon boshiga to'g'ri keladigan xizmatlar hajmining (2024-yilda 12182.7 ming somdan 2025-yilda 14713.6 ming so'mga) 118 foizga o'sishi bu yo'nalishdagi imkoniyatlarni ko'rsatadi.

O'rta muddatli istiqbolda (2026–2030-yillar) quyidagi yo'nalishlar taklif etiladi (mas'ul tashkilotlar, bosqichlar va baholash indikatorlari bilan):

Ilm-talab xizmatlarni rag'batlantirish va malaka oshirish. Davlat qo'llab-quvvatlashini ish o'rinlarini ekstensiv yaratishdan yuqori qo'shilgan qiymatli sektorlar (BPO, teletibbiyot, moliyaviy konsalting, injiniring) rivojiga yo'naltirish, oliy ta'limni biznes ehtiyojlari bilan integratsiya qilish va kadrlarni qayta tayyorlashni kengaytirish lozim [8, 9]. *Mas'ul:* viloyat hokimligi, oliy va kasb-hunar ta'limi muassasalari, tadbirkorlik tashkilotlari. *Bosqichlar:* 2026–2027-yillarda talab tahlili va o'quv dasturlarini moslashtirish; 2028–2030-yillarda kengaytirish. *Indikatorlar:* ilm-talab xizmatlarda band aholi ulushi, qayta tayyorlangan kadrlar soni, ularning ishga joylashish darajasi.

Klasterlar va «yashil iqtisodiyot»ni rivojlantirish. Agroturistik klasterlar tajribasini boshqa qishloq tumanlarida kengaytirish, yangi servis yo'nalishlarini barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida shakllantirish xalqaro moliyalashtirishni jalb qilish hamda qishloq joylarida bandlik sifatini oshirish imkonini beradi. *Mas'ul:* viloyat hokimligi, turizm va qishloq xo'jaligi bo'yicha mas'ul organlar, klaster tashkilotlari. *Bosqichlar:* 2026-yilda pilot tumanlarni tanlash; 2027–2030-yillarda kengaytirish. *Indikatorlar:* qishloq tumanlarida xizmatlar sohasida yaratilgan doimiy ish o'rinlari soni, jalb etilgan xalqaro moliyalashtirish hajmi.

Norasmiy sektorni qonuniylashtirish. Yashirin bandlikka qarshi kurashda jazolash choralari bilan birga ijobiy rag'batlantirish tizimini yaratish: mikrobiznes uchun soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish, xodimlarni rasmiylashtirish sharti bilan imtiyozli kreditlar ajratish va ijtimoiy sug'urta afzalliklari haqida aholi xabardorligini oshirish. *Mas'ul:* soliq va bandlik bo'yicha organlar, tijorat banklari, mahalla institutlari. *Bosqichlar:* 2026-yilda tartibni ishlab chiqish; 2027-yildan joriy etish. *Indikatorlar:* rasmiy ro'yxatdan

o'tgan xodimlar ulushi, o'zini o'zi band qilganlar orasida ijtimoiy sug'urtadan foydalanuvchilar soni.

Hududiy rivojlanishni sinxronlashtirish. Qarshining aglomeratsiya salohiyati va Shahrisabzning turistik imkoniyatlarini hisobga olib, sanoat va agrar tumanlar (Dehqonobod, Mirishkor, G'uzor) uchun xizmatlarni rivojlantirishning maqsadli dasturlarini ishlab chiqish va bozor talabi yetishmovchiligini infratuzilma investitsiyalari bilan qoplash lozim. *Mas'ul:* viloyat va tuman hokimliklari. *Bosqichlar:* 2026-yilda tumanlar kesimida xizmatlar bozori diagnostikasi; 2027–2030-yillarda dasturlarni amalga oshirish. *Indikatorlar:* tumanlar bo'yicha aholi jon boshiga xizmatlar hajmi, ishsizlik darajasi, infratuzilma investitsiyalari hajmi.

Amaliy ahamiyati va kutilayotgan samara. Takliflar viloyat bandlik dasturlari va xizmatlar sohasini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqishda qo'llanishi mumkin. Joriy etish mexanizmi — yuqoridagi indikatorlarni har yili Statistika agentligi ma'lumotlari asosida monitoring qilish va natijalarni viloyat hokimligida ko'rib chiqish. Kutilayotgan samara: xizmatlar sohasida rasmiy bandlik ulushining oshishi, ishsizlik darajasining kamayishi va bir band xodimga xizmatlar hajmining o'sishi. Tadqiqot cheklovi: xizmatlar sektoriga xos mehnat unumdorligi va ekonometrik baholash keyingi tadqiqotda chuqurlashtiriladi. Shunday qilib, viloyatning xizmatlar sohasidagi mehnat salohiyatidan samarali foydalanish mahalliy iqtisodiy qiyinchiliklarni yengib o'tish va mintaqani postindustrial rivojlanish markazlaridan biriga aylantirish uchun imkoniyat yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Solow, R. M. (1956). A contribution to the theory of economic growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65–94.
2. Cobb, C. W., & Douglas, P. H. (1928). A theory of production. *American Economic Review*, 18(Supplement), 139–165.
3. Okun, A. M. (1962). Potential GNP: Its measurement and significance. *Proceedings of the Business and Economic Statistics Section of the American Statistical Association*, 98–104.
4. Jordà, Ò. (2005). Estimation and inference of impulse responses by local projections. *American Economic Review*, 95(1), 161–182.
5. International Labour Organization. (2026). *Employment and social trends 2026*. International Labour Office. <https://doi.org/10.54394/AHRT2681>
6. Juraev, O. N. (2021). Theoretical Fundamentals of Location of Production Forces. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*, 423–431.
7. Жўраев, О. Н. (2022). ИШЛАБ ЧИҚАРИШ КУЧЛАРИНИ ЖОЙЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 581–590.

8. Narkulovich, D. O. (2023). WAYS OF PREPARING STUDENTS FOR RATIONAL ORGANIZATION OF WORK IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL EDUCATION. Conferencea, 115-118.
9. Narkulovich, D. O. (2023). CASES-AS METHODS OF PREPARING STUDENTS FOR THE RATIONAL ORGANIZATION OF WORK. Intent Research Scientific Journal, 2(6), 187-192.
10. Djurayev, O. (2023). MEHNATNI TASHKIL ETISHGA DOIR NAZARIY QARASHLAR TAHLILI. Interpretation and Researches, 2(1).
11. Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labour. The Manchester School, 22(2), 139–191.
12. Baumol, W. J. (1967). Macroeconomics of unbalanced growth: The anatomy of urban crisis. American Economic Review, 57(3), 415–426.